

کودکان و دبستان (۲)

■ یدالله جهانگرد



● پیشگفتار

در مقاله قبلی راجع به مراحل تربیت (سیادت - اطاعت - وزارت) از دیدگاه پیامبر اکرم (ص)، خصائص محیط دبستان و نکاتی که باید در مورد آمادگی کودک رعایت گردد، مطالبی به خوانندگان ارجمند عرضه گردید و در این مقاله تصمیم داریم مطالبی در زمینه بعضی از خصوصیات ذهنی و جسمی کودکان در مرحله اطاعت به استحضار خوانندگان گرامی اعم از معلمین و یا والدین محترم اطفال دبستانی برسانیم.

امید است مریبان ارجمند و والدین گرامی با بکار بستن نکات تربیتی در ارشاد و تعلیم و تربیت فرزندان خود آنطور که شایسته و مورد رضای خداوند تبارک و تعالی است موفق و کامیاب باشند.

● رشد ذهنی در دبستان

کودک در مرحله اطاعت از رشد ذهنی خاصی برخوردار می‌شود. او کم‌کم آماده می‌گردد تا واقع‌پسندانه‌تر فکر کرده و از «خودمرکزی»^۱ خارج شود کودک کم‌کم به دانش خود آگاهی پیدا می‌کند و می‌فهمد که تصورات او از عالم خارج با آنچه در واقع وجود دارد گاهی اوقات متفاوت است. کودک بتدریج از نظریات دیگران آگاه می‌شود. تفکر کودک در این مرحله از عینیت‌گرایی خاصی برخوردار است، لذا درک واقعیت‌ها بدون آنکه از قدرت تفکر تجربیدی برخوردار باشد همه‌چیز را به شکل عینی تغییرناپذیر و جزئی تصور می‌کند.

و بالاخره در اوایل این مرحله از عمر است که کودک مرتبط کردن جنبه‌های مختلف اشیاء و ابعاد آنها را به یکدیگر شروع می‌کند و به عبارت دیگر آنچه را که پیازه «اصل عدم تغییر»^۲ نامیده درمی‌یابد.

خلاصه آنکه کودک در این مرحله معنی «علیت» را درک می‌کند و درست‌تر از دوره

قبل روابط منطقی را بکار می‌برد و مقدمات تفکر انتقادی در او ظاهر می‌شود. بر اثر رشد تربیتی و فکری، کودک با مفاهیم اساسی زمان، مکان، عدد، حرکت، علت و سبب و امثال آنها آشنا می‌شود و در پایان این مرحله است که به قدرت درک مفاهیم انتزاعی و مفاهیم کلی دست می‌یابد.

لذا در این مرحله اطاعت، آموزش مفاهیم، انتقال تجارب و امثال آن باید از طریق ملموس و محسوس شروع شده و کم‌کم در پایان دوره اطاعت به صورت نظری ختم گردد.

باتوجه به مطالب بالا برخوردار والدین و معلمان با فرزندان در مرحله اطاعت - در مورد انتقال مسائل علمی - باید حساب شده باشند. متأسفانه بسیاری از والدین می‌خواهند کودکشان مسائل علمی، اجتماعی، ادبی و هنری را مثل یک آدم بزرگ بفهمد و از سئوالات متفاوتی که کودکان در این دوره می‌کنند خسته و گاهی اوقات ناراحت می‌شوند و حتی در بعضی از مواقع نسبت به هوش و استعداد کودکان در این دوره تردید پیدا می‌کنند.

در حالی که کودکان با خصایص ذهنی که در این دوره دارند نمی‌توانند مانند یک فرد باتجربه و پخته (مثل والدین) فکر کنند لذا والدین در این دوره نباید انتظاراتی خارج از توان کودکان از فرزندان خود داشته باشند.

● قدرت حافظه

قدرت حافظه کودکان از ۹ سالگی به سرعت بالا می‌رود و این قدرت حافظه در جهات سمعی و بصری و حرکتی پدیدار می‌شود. در عین حال قدرت ضبط و نگهداری در همه جهات یکسان نیست، مثلاً کودکی ممکن است از طریق شنیدن و کودک دیگر از طریق دیدن بهتر بیاموزد.

باتوجه به اینکه دانش‌آموزان در ۹ سالگی خواندن و نوشتن زبان اصلی را تا حدودی آموخته‌اند لذا آموزش زبان دوم

(زبان خارجی)، حفظ قرآن، اشعار و امثال آن از سن ۹ سالگی توسط روانشناسان تربیتی توصیه شده است.

تجربه نشان داده در این سنین کودک به سهولت مطالب جدید را بخاطر می‌سپارد و گاه تا آخر عمر این مطالب در حافظه کودک پایدار می‌ماند. روی همین اصل گفته‌اند:

«أَلِیْلُمُ فِی الصَّغَرِ کَأَنْتَشُ فِی الْحَبَرِ»

«علم در کودکی مثل نقش در سنگ، ثابت و بادوام است.»

همانطور که قبلاً اشاره کردیم تعلیم و تربیت رسمی و برنامه‌ریزی شده از ابتدای مرحله اطاعت آغاز می‌شود و سال به سال دامنه آن بر حسب استعداد کودکان گسترش می‌یابد و برای کودکانی که استعداد بیشتری داشته باشند آموزشهای جنینی (تحت عنوان فعالیت‌های فوق برنامه) در نظر گرفته شده است.

توجه به تعلیم و تربیت کودکان در این دوره عمر از دیرباز مورد توجه فلاسفه، متفکران و بزرگان دین و دانش بوده است. در اشعاری که منسوب به حضرت علی (ع) است آمده است:

«فرزند خود را به آداب پسندیده در خردسالی تشویق کن تا چشم تو در بزرگسالی روشن شود...»

و هر کدام از فلاسفه، شعرا و متفکرین توصیه‌هایی در مورد تربیت کودکان در سنین دوره «اطاعت» کرده‌اند و امروزه نظریات فوق مورد تأیید روانشناسان تربیتی است.

اما نکته‌ای که باید به والدین تذکر داده شود این است که از افراط در بهره‌گیری در مورد حافظه کودکان پرهیز کنند. به عبارت دیگر تنها توجه والدین و وقت دانش‌آموز نباید به حفظ کردن مطالب مصروف شود.

زیرا کسب دانش تنها بکار انداختن حافظه نیست، بلکه قبل از بهره‌گیری از نیروی حافظه، کودکان باید مطالب علمی را بفهمند و درک کنند و درخور فکر خود به تجزیه و تحلیل آن مطالب بپردازند.^۳

علی علیه السلام می فرماید:

«فَضْلُ فِكْرٍ وَ فَهْمٍ أَنْجَحُ مِنْ قَضِيلِ تَكَرُّرٍ وَ دِرَاسَةٍ»

«فضیلت درک و فهم (مطالب) به مراتب از فضیلت تکرار و خواندن بیشتر است.»

در قرآن کریم هم بارها انسانها به تفکر و تدبیر در امور فرا خوانده شده اند.

خلاصه آنکه به علت رشد ذهنی، بالا رفتن قدرت حافظه، ظهور استعدادها، گرایش به زندگی اجتماعی و کسب مقام و موفقیت در گروه، رشد کامل جسمانی، شور و نشاط جوانی، عشق و علاقه شدید به درک مجهولات و بسیاری از صفات دیگر که کم کم در این مرحله از عمر در کودک بروز و ظهور می کند، فرصت خوبی برای ساختن شخصیت اخلاقی و انسانی و پرورش صفات حمیده در کودکان است، والدین باید با فراهم کردن مقدمات و امکانات لازم نسبت به سازندگی فرزندان خود در مرحله اطاعت و ادامه آن در دوره «وزارت» از هیچ کوششی دریغ نورزند.

● مسائل جنسی در دوران اطاعت

یکی از الطاف الهی این است که غریزه جنسی در کودکی (مرحله سیادت و قسمتی از مرحله اطاعت) بیدار نبوده و قبل از رشد ذهن و عقل، قدرت باروری ندارد. اگر قدرت باروری و بیداری این غرایز بدون هوشمندی و راهنمایی عقل در انسان بکار می افتاد چه مصائب و ناراحتی هایی به بار می آورد!

در مرحله اطاعت، غریزه جنسی در حالت کمون، پوشیده، مبهم و درخفا قرار دارد اغلب کودکان در این دوره تمایلی به رفاقت با جنس مخالف ندارند. پسر و دختر بیشتر ترجیح می دهند که با همجنس خود معاشرت داشته باشند. در پایان دوره اطاعت کم کم این غریزه از حالت ابهام بیرون آمده و به صورت های مختلفی چهره خود را نشان می دهد. برای اینکه کودکان ما در ارتباط با این غریزه دچار مشکلی نگردند والدین باید نکات زیر را در نظر داشته باشند:

*** در مرحله اطاعت، غریزه جنسی در حالت کمون، پوشیده، مبهم و درخفا قرار دارد اغلب کودکان در این دوره تمایلی به رفاقت با جنس مخالف ندارند.**

کنترل فرزندان اعم از پسر و دختر در این مرحله از عمر یکی از وظایف حتمی والدین است ولی این کنترل باید به طریقی انجام شود که موجبات پرخاشگری، لجبختی، عدم اعتماد به نفس، تضعیف شخصیت را فراهم نکند.

والدین در دوران اطاعت باید مواظب نظافت، تغذیه، لباس، خواب، بازی، اوقات فراغت و دیگر مسائل فرزندان خود باشند. مثلاً عدم رعایت نظافت و استحمام به موقع موجبات خارش بدن و تحریک کودک را فراهم می کند. کودکان در مرحله اطاعت حداقل هفته ای دو بار باید استحمام کنند. مدت استحمام باید کوتاه باشد تا فرصتی برای توجه به خویشتن و بالاخره خودارضایی فراهم نگردد.

در این دوره بچه ها خواهان لباس های تنگ و قالبی و لفرزنده هستند والدین باید مخاطرات اینگونه لباسها را - مثل جلوگیری از رشد اندامهای بدن و غیره برای کودکان بازگو کنند و بالاخره لباسهای این دوره - مخصوصاً لباسهای زیر باید پنبه ای و کتان و کمی گشاد باشد. ضمناً از به کار بردن لباسهای بسیار نرم و لفرزنده - نفتی و ابریشمی - یا خشن و زبر که هر دو موجبات تحریک کودکان و نوجوانان را فراهم می کنند باید پرهیز شود.

رختخواب باید از تشک پنبه ای و لحاف کتان و پنبه ای باشد. رختخواب هم مثل لباس نباید زیاد نرم و یا خشن باشد.

*** کودکان در مرحله اطاعت حداقل هفته ای دو بار باید استحمام کنند. مدت استحمام باید کوتاه باشد تا فرصتی برای توجه به خویشتن و بالاخره خودارضایی فراهم نگردد.**

از کودکی فرزندان را باید عادت دهیم که به پهلو بخوابند و دستهای خود را در جای مناسب بگذارند. کودکان باید از دمر خوابیدن و یا بردن دست در میان پاها به هنگام خواب اجتناب کنند.

والدین باید به فرزندان تفهیم کنند که حق ورود به اتاق خواب پدر و مادر را ندارند ولی پدر و مادر برای نظارت بر خوابیدن صحیح کودکان و جلوگیری از سرماخوردگی های آنان حق دارند گاه و بیگاه به اتاق خواب فرزندان وارد شوند و مراقبت های لازم را به عمل آورند.

*** از کودکی فرزندان را باید عادت دهیم که به پهلو بخوابند و دستهای خود را در جای مناسب بگذارند. کودکان باید از دمر خوابیدن و یا بردن دست در میان پاها به هنگام خواب اجتناب کنند.**

کودکان و نوجوانان بایستی به هنگام بیداری به اندازه کافی ورزش و بازی کرده باشند تا وقتی که به رختخواب می روند فوراً خوابشان ببرد. از ورود اجباری کودکان و نوجوانان به اتاق خواب باید پرهیزیم و بدانیم نوجوانی که آماده خوابیدن نیست، بیدار ماندنش در رختخواب می تواند عامل مهمی برای خودارضایی او باشد.

کودکان در مرحله اطاعت ۱۰ تا ۱۱ ساعت احتیاج به خواب دارند و والدین باید ترتیبی بدهند که کودکان در این مرحله از عمر یک خواب ۸ تا ۹ ساعته در شب و یک خواب ۲ ساعته در روز داشته باشند تا بتوانند با آرامش خاطر و اعصابی آسوده رشد و زندگی کنند.

سمینار مربیان بهداشت و...



• در حال حاضر ۶۰ درصد از کودکان آسیا سوء تغذیه دارند.

دومین سمینار مربیان بهداشت منتخب سراسر کشور از تاریخ اول لغایت سوم شهریور ماه در اردوگاه شهید باهنر تهران با حضور ۵۰۰ تن از مربیان بهداشت برگزار گردید. سخنرانان پیرامون موضوعاتی چون نقش مربیان بهداشت در عرصه تعلیم و تربیت بهداشتی دانش آموزان، نقش سلامت روانی در ارتقاء تعلیم و تربیت دانش آموزان، ابعاد استراتژیک بهداشت مدارس، الگوها و متدهای آموزش بهداشت به دانش آموزان،

برنامه‌های بهداشت کودکان در دنیا، اختلالات شخصیتی و رفتاری در دانش آموزان، بهداشت دهان و دندان دانش آموزان، نقش عیوب بینایی در افت تحصیلی، شنوایی شناسی و نقش مربیان بهداشت در این زمینه و سوء تغذیه در کودکان، نقش و اهمیت آمار در تبیین وضعیت بهداشت و مؤلفه‌های توسعه در آموزش و پرورش، به بحث و بررسی پرداختند در اولین روز سمینار فوق الذکر ابتدا جناب آقای هراتی معاونت محترم پرورشی وزارت آموزش و پرورش طی سخنانی اظهار داشتند:

ما باید در آموزش و پرورش به این دوران از زندگی کودکان که شالوده اصلی شخصیت آنها را شکل می‌دهد بهای بیشتری بدهیم. در واقع بر آوردن نیازهای اولیه کودکان و نوجوانان و رشد استعدادهاى این سرمایه‌های کشور، باید یکی از اهداف توسعه ملی تلقی شود.

ایشان در ادامه افزودند: اگر تنها ۱۰ درصد از بودجه تسلیحات نظامی را به بهداشت اختصاص دهند جلوی این همه فجایع گرفته می‌شود، اما چرا دنیای غرب این کار را نمی‌کند. علت فاصله گرفتن از مسائل انسانی است.

۲- پیاژه دو لیوان را که به یک اندازه آب داشتند به کودکان نشان می‌داد و می‌پرسید کدامیک بیشترند وقتی که جواب «مساوی هستند» را می‌شنید یکی از لیوانها را در ظرف دیگری مثل «خسورشت خوری» می‌ریخت و دوباره می‌پرسید کدام بیشتر است اغلب کودکان اشاره به ظرف خسورشت خوری می‌کردند... این آزمایش به «اصل عدم تغییر» معروف است.

۳- دیوان منسوب به امیرالمؤمنین (ع) حَرَفَسَ بَنِيكَ عَلَى الْآدَابِ فِي الصَّغَرِ...

۴- به انصاف باید کودک را وادار به تأمل و اندیشه کرد بگذارید کودک در مورد حل مسأله و مشکل خود فکر کند. کتابهای حل المسائل و معلمان و مربیانی که مانع تأمل و تفکر و تجزیه و تحلیل کودکان می‌شوند به او ظلم می‌کنند. دانش آموزی که پدرش معلم خصوصی برای او می‌گیرد نیازی به زحمت دادن خود ندارد. زیرا غذای جویده به دهان او گذاشته می‌شود لذا دندان درک و فکر و شعورش بی پایه می‌شود.

۵- غرالحکم.

• پی‌نوشت‌ها:

۱- آزمایش معروف کوه پیاژه